

ΠΡΩΤΟ

Η ΣΠΑΣΜΕΝΗ ΤΖΑΜΑΡΙΑ

Μήπως ήσασταν παρόντες τότε που ο Ιάκωβος Καλόπουλος, νοικοκύρης καλός, άστραψε και βρόντηξε με τον ακαμάτη τον γιο του που στα καλά καθούμενα του 'σπασε μια τζαμαρία; Αν ήσασταν εκεί, τότε σίγουρα θα διαπιστώσατε πως όλοι οι παριστάμενοι (θα 'ταν καμιά τριανταριά), σαν συνεννοημένοι μεταξύ τους, τον παρηγορούσαν με τα παρακάτω λόγια: «Ουδέν κακόν αμιγές καλού... Αυτού του είδους οι αναποδιές κάνουν την οικονομία να δουλέψει. Ο κοσμάκης πρέπει να ζήσει! Τι θ' απογίνονταν οι τζαμάδες, άμα τα τζάμια δεν έσπαζαν ποτέ;»

Μέσα σ' αυτά τα λόγια παρηγοριάς κρύβεται μια ολόκληρη θεωρία. Για καλή μας τύχη μπορούμε να συλλάβουμε αυτή τη θεωρία επ' αυτοφώρω σε τούτη την απλούστατη μορφή. Γιατί η αλήθεια είναι πως πάνω σ' αυτήν είναι χτισμένοι οι περισσότεροι οικονομικοί θεσμοί μας.

Έστω λοιπόν ότι, για ν' αποκατασταθεί η ζημιά, χρειάζεται να δαπανηθούν έξι φράγκα. Αν κάποιος θελήσει να πει ότι το παραπάνω ατύχημα θα φέρει έξι φράγκα στον κλάδο της υαλουργίας, ότι θα ενισχύσει την υαλουργία μ' έξι φράγκα, δεν θα προβάλω καμία αντίρρηση: ο συλλογισμός του θα είναι σωστός. Ο υαλουργός θα έρθει, θα κάνει τη δουλειά του, θα πάρει τα έξι φράγκα του, θα τρίψει τα χέρια του και θα δώσει την ευχή του στο ζημιάρικο παιδί. Αυτό το βλέπουμε.

Αν όμως, μέσω κάποιας συλλογιστικής διαδρομής, οδηγηθούμε στο συμπέρασμα, όπως συμβαίνει υπερβολικά συχνά, ότι είναι καλό να σπάμε τζάμια, ότι μ' αυτό τον τρόπο αυξάνεται η κυκλοφορία του χρήματος, ότι έτσι ενισχύεται συνολικά η απασχόληση, τότε είμαι υποχρεωμένος να φωνάξω: «Σταματήστε! Η θεωρία σας μένει μονάχα σ' αυτό που βλέπουμε. Δεν λογαριάζει διόλου αυτό που δεν βλέπουμε».

Αυτό που δεν βλέπουμε είναι ότι, εφόσον ο νοικοκύρης μας ξοδέφει έξι φράγκα σ' ένα πράγμα, δεν θα μπορέσει να τα ξοδέψει σε κάποιο άλλο πράγμα. Αυτό που δεν βλέπουμε είναι ότι, αν δεν ήταν υποχρεωμένος ν' αντικαταστήσει τη σπασμένη τζαμαρία, θα είχε αντικαταστήσει τις φαγωμένες παντόφλες του ή θα 'χε αγοράσει ένα καινούργιο βιβλίο. Με δυο λόγια, θα 'χε τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει τα έξι φράγκα του με μύριους άλλους τρόπους. Τη δυνατότητα αυτή, όμως, την έχασε.

Ας κοιτάξουμε τώρα την οικονομία σαν σύνολο. Με το τζάμι σπασμένο, ο κλάδος της υαλουργίας ενισχύεται με έξι φράγκα. Αυτό το βλέπουμε. Αν το τζάμι δεν είχε σπάσει, ο κλάδος της υποδηματοποιίας, ή κάποιος άλλος κλάδος της οικονομίας, θα είχε ενισχυθεί με έξι φράγκα. Αυτό δεν το βλέπουμε.

Αυτό που βλέπουμε είναι ένα θετικό γεγονός. Αυτό που δεν βλέπουμε είναι ένα «αρνητικό γεγονός», εξίσου πραγματικό όμως με το πρώτο. Αν λαμβάναμε υπ' όψη κι αυτό που δεν βλέπουμε, τότε θα αντιλαμβανόμασταν ότι το αν θα σπάσουν ή δεν θα σπάσουν τζάμια δεν επηρεάζει την οικονομική δραστηριότητα ως ολότητα ή τη συνολική απασχόληση.

Ας κοιτάξουμε τώρα τα πράγματα απ' τη σκοπιά του Ιάκωβου Καλόπουλου. Σύμφωνα με την πρώτη υπόθεση, όταν το τζάμι σπάει, ο Καλόπουλος ξοδεύει έξι φράγκα και αποκομίζει, στον ίδιο ακριβώς βαθμό με προηγουμένως, την ωφέλεια που του προσφέρει μια τζαμαρία. Σύμφωνα με τη δεύτερη υπόθεση, εκείνη στην οποία δεν συμβαίνει το ατύχημα, ο Καλόπουλος θα ξοδέψει τα έξι φράγκα του στον κλάδο της υποδηματοποιίας, και θα αποκομίσει την ωφέλεια, πρώτον, ενός καινούργιου ζευγαριού παντόφλες και, δεύτερον, της τζαμαρίας του, η οποία παραμένει ακέραιη.

Καθώς τώρα ο Ιάκωβος Καλόπουλος αποτελεί κι αυτός μέρος της κοινωνίας, θα πρέπει να συμπεράνουμε ότι η

κοινωνία, θεωρούμενη ως ολότητα, και λογαριάζοντας το τι ξοδεύει και το τι αποκομίζει, έχασε την αξία μιας σπασμένης τζαμαρίας.

Γενικεύοντας καταλήγουμε σε τούτο το απρόσμενο συμπέρασμα: «Η κοινωνία χάνει την αξία των πραγμάτων που καταστρέφονται άσκοπα», αλλά και σε τούτο τον αφορισμό που θα κάνει τις τρίχες στα κεφάλια των οπαδών του προστατευτισμού να σηκωθούν: «Με το να σπας, να χαλάς και να συμπαραλιάζεις δεν ενισχύεις την εθνική οικονομία». Λακωνικότερα: «Η καταστροφή δεν φέρνει κέρδος».

Τι έχετε λοιπόν να πείτε φίλοι του περιοδικού *Βιομηχανικός Παρατηρητής*;* Τι έχετε να πείτε αγαπητοί υποστηρικτές του κ. ντε Σαιν-Σαμάν,** του καλού αυτού κυρίου που με θαυμαστή ακρίβεια υπολόγισε τι θα κέρδιζε η βιομηχανία εάν το Παρίσι γινόταν παρανάλωμα του πυρός, δεδομένων όλων των σπιτιών που θα 'πρεπε να ξαναχτιστούν απ' την αρχή;

Στεναχωριέμαι που πρέπει να διαταράξω τους ιδιοφυείς υπολογισμούς του, των οποίων μάλιστα το πνεύμα μπόρεσε κι εμφιλοχώρησε στη νομοθεσία μας. Αλλά τον παρακαλώ να τους ξανακάνει απ' την αρχή, λαμβάνοντας

* *Moniteur Industriel*: όργανο της Επιτροπής Υπεράσπισης της Εγχώριας Βιομηχανίας, που υποστήριζε τη λήψη μέτρων προστατευτισμού.

** Auguste, vicomte de Saint-Chamans (1777-1860): γάλλος βουλευτής την περίοδο της Παλινόρθωσης, υπέρμαχος του προστατευτισμού και του ισοσκελισμένου εμπορικού ισοζυγίου. Ο Μπαστιά αναφέρεται στο έργο του *Νέο δοκίμιο για τον πλούτο των εθνών* (1824).

τούτη τη φορά υπ' όψη, πέρα απ' αυτό που βλέπουμε, κι αυτό που δεν το βλέπουμε.

Ο αναγνώστης θα πρέπει να δώσει προσοχή, ώστε να διαπιστώσει κι ο ίδιος ότι στο μικρό δράμα που παρακολουθήσαμε παραπάνω συμμετέχουν όχι δύο αλλά τρεις ήρωες. Ο ένας είναι ο Ιάκωβος Καλόπουλος, που εκπροσωπεί τον καταναλωτή, του οποίου η κατανάλωση τώρα περιορίζεται σε ένα αγαθό αντί για δύο. Ο άλλος είναι ο υαλουργός, που εκπροσωπεί τον παραγωγό του οποίου ο κλάδος επωφελείται από το ατύχημα. Ο τρίτος είναι ο υποδηματοποιός (ή ο οποιοσδήποτε άλλος παραγωγός), του οποίου η εργασία βλάπτεται εξαιτίας του ίδιου ατυχήματος.

Αυτός ο τρίτος ήρωας μένει πάντοτε στο σκοτάδι. Όλοι τον ξεχνούν. Αλλά καθώς εκπροσωπεί αυτό που δεν βλέπουμε, αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο του προβλήματος. Αυτός είναι που μας επιτρέπει να συνειδητοποιήσουμε πόσο παράλογο είναι να βλέπουμε την καταστροφή σαν κέρδος. Αυτός είναι που σύντομα θα μας διδάξει πως εξίσου παράλογο είναι να θεωρούμε τους εμπορικούς περιορισμούς σαν κέρδος (που τελικά δεν είναι παρά μια μερική καταστροφή). Κι αν πάτε στο βάθος των επιχειρημάτων που προβάλλονται προς υποστήριξη των εμπορικών περιορισμών, δεν θα βρείτε τίποτε άλλο παρά μια παράφραση της δημόδους ρήσης: «Τι θ' απογίνονταν οι τζαμάδες, άμα τα τζάμια δεν έσπαζαν ποτέ;»!